

Gjeddesdal Hovedbygning
Gjeddesdalsvej 76, Greve
Opført 1918. Tegnet af arkitekt Poul Gerhardt Poulsen

Hovedbygningen, set fra parken. Terrassen ses til højre for det gamle birketræ.

Fredningsforslaget omfatter: Gjeddesdal Hovedbygning, Gjeddesdal Gods, Greve.

Forslagsstiller: Foreningen By og Land, på vegne af nuværende ejer Søren Nymann.

Indholdsfortegnelse:

Begrundelse for forslaget

Beskrivelse

Oprindelighed og ændringer

Godsets historie

Poul Gerhardt Christian Poulsen, arkitekt

Jacob Madsen, kunstmaler

Vedligeholdelsesstand

Planforhold

Kommuneatlas

Identifikation

Kilder

Bilag: Fotos, kort og tegninger

Begrundelse for fredningsforslaget:

Gjeddesdal har i Valentiner-familiens tid været en katalysator for industrialiseringen af det danske landbrug, og tidligere, under Michael Gjøe, forbedringen af landbefolkningens forhold, bl.a. gennem oplysning og muligheden for selveje.

Gennem de landbrugstekniske reformer gennem henvend 200 år opnåedes en økonomisk velfunderet drift, der muliggjorde opførelsen af den ambitiøse hovedbygning, på et tidspunkt hvor det danske landbrug generelt var svækket som følge af 1.verdenskrig.

Hovedbygningen på Gjeddesdal Gods er således opført som en af de absolut yngste herregårde i landet¹, som et sent eksempel på nyrenæssancen, med høj detaljeringsgrad og autenticitet. En sjældent velbevaret repræsentant for tiden lige op til 1919, hvor lensafløsningen ændrede mange danske godsers økonomiske grundlag radikalt. Detaljer som lamper, fliser, beslag og snedkerarbejder er bevaret, med et yderst homogent udtryk som resultat, og vidner om det talent arkitekten P.G.C. Poulsen besad.

Med forslaget lægges der vægt på, at Gjeddesdal Gods er i drift som landbrug, at hovedbygningen indtager sin naturlige rolle på godset som bolig for ejeren samt at jorderne og bygningerne allerede er underlagt visse begrænsninger gennem landskabsfredningen fra 1978.

Luffoto. Hejseladen ses som den store, røde bygning, lige overfor hovedbygningen. I lunden, lige til højre for laden, ligger vandmejeriet.

Beskrivelse:

Hovedbygningen til godset Gjeddesdal, beliggende et par km vest for Greve by, som en del af et større, ikke samtidigt produktionsanlæg, bestående af ko-og hestestalde, kornlade, smedeværksted, vejerbod, diverse landarbejderboliger og hejselade (1901). Herudover flere nyere bygninger. Mod øst ligger et større, parklignende

¹ Hovedbygningen på Løndal Gods ved Vejle angives i flere kilder fejlagtigt til at være den yngste, men er bygget lige før 1. verdenskrig i 1914, ligeledes i ny – renæssance.

haveanlæg, omfattet af den i 1978 gennemførte landskabsfredning.

Den 13 fag lange, 1 ½ etager høje, trefløjede hovedbygning er grundmuret på sokkel af store kampesten, stammende fra den oprindelige bygning. Det samlede, bebyggede areal er 1065 m². Facaden, der er opført i nederlandsk renæssance, fremstår i blankmur med sandstensindfatninger og ornamentik omkring dørene. Indgangspartiet i midtrisalitten mod vest er således prydet af familien Valentiner våben, mens den centrale udgang til terrassen er prydet med en dorisk frise med guirlander, de to øvrige med frontispicer. Desuden to risalitter mod haven, trefags gavle mod syd og nord, to tofags mod vest, samt ottekantet tårn i tilknytning til sydfløjen. Heltaget er teglhængt med oprindelige vingetegl og er forsynet med altan over den centrale terrassedør, ialt 11 valmkviste og otte skorstene. Herudover er tårnet forsynet med en skorsten. Alle gavle og gavlkviste er prydet af svungne sandstenskamme.

Stue- og tagetagen er forsynet med opsprossede vinduer. Gavlkvistene mod haven er forsynede med to nyere, trerammede termopartier og alle kviste er torammede. Rygningen prydes af otte skorstenspiber, udover tårnets ene.

Med få undtagelser er samtlige vinduer fra 1918 bevaret og alle udvendige døre.

Bygningens indre er disponeret omkring den langsgående hall ud mod gårdspladsen, der giver adgang til de to sidefløje, og hvorfra den repræsentative adgang til tagetagen sker. Udover hovedtrappen er en bitrappeløb anbragt i hver sidefløj. Disse trapper giver også adgang til hanebåndsloftet, og i fløjenes tagflade ses mod gården en taskekvist over hvert trappeløb. Bag trappen, med døren placeret under trappeløbet er, i begge plan, toiletrum med oprindelig indretning bevaret. Væggene i både hall og trapperum er dekoreret med malerier, udført af kunstneren Jacob Madsen, formentlig i løbet af 1930'erne. Gulvet er Ølandsfliser.

Spisestue, havestue og dagligstue er placeret en suite mod haven (østlig retning), det senere spisekøkken er beliggende umiddelbart nord for spisestuen, der er dekoreret med ådrede egetræspaneler, malet direkte på murene. Bag køkkenet er det store grovkøkken bevaret fra opførelsen, og i den vestlige gavl ligger dels forvalterens kontor dels fadeburet, der tidligere var spisestue for landbrugseleverne. Herreværelset ligger i sydfløjen. Gulvene er egetræsparket, undtagen i servicefløjen, hvor materialerne er henholdsvis (nye) lærketræsplanker i spisekøkkenet, asfaltgulv i grovkøkkenet og fyrretræsgulve i kontor og fadebur.

På 1. salen er de fleste værelser ligeledes orienteret mod haven med adgang fra en fælles korridor mod gårdspladsen. Gulvene er fyrretræsplanker. Imellem de to store soveværelser findes et oprindeligt badeværelse med terazzogulv, skunkskabe med fyldingslåger og indmuret badekar. På væggene er opsat gullige fliser med en bort af flaskegrønne kakler. Hanebåndsloftet er uudnyttet.

Grovkøkkenet er ganske velbevaret

Oprindelighed og ændringer:

- Bjælkelaget under havestuen er understøttet af stålbjælke, efter konstateringen af alvorlige rådskader.
- I stueplan er indrettet nyt køkken. En enkelt væg samt flere døre er fjernet i denne anledning og en fritstående kamin etableret i køkkenet, samt nye gulvplanker (lærketræ fra Jels Savværk). Et vinduesparti i køkkenet er skiftet til småsproset termovindue. Det oprindelige køkken er bevaret i form af det nuværende bryggers.
- Kamin i tårnets stueetage er blændet i forbindelse med efterisolering af rummet.
- I 1940'erne tilmures et vindue, og det andet skiftes til større i førnævnte tårnværelse (brystningen sænkes ca. 30 cm.). Samtidig hermed isættes større vindue i "herreværelset".
- Køkkenelevatoren sløjfes i 1970'erne. Skakten er dog intakt, undtagen i stueplan.
- På første sal er en væg flyttet ca. 1,5 m, forud for indretningen af et stort soveværelse.
- To gavlvinduer mod haven er skiftet til termo, med sprosser. De foregående var helglas-vinduer, formentlig isat i 1960'erne.
- Skorstenspiberne er ændrede ved at den oprindelige aftrapning opefter er erstattet af cementsten.
- Kældertrappen i køkkenregionen er skiftet, uvist hvornår.

Ændret vindue i tårnet

Det store vindue blev isat herreværelset i 1940'erne

I gavlkvisten er ligeledes skiftet til termo

Godsets historie:

Gjeddesdal gods er beliggende midt i den store landbrugsflade mellem København, Roskilde og Køge, der kaldes "Heden", og rummer nogle af landets bedste jorder. Dette forhold, og en række fremsynede godsejere er baggrunden for den landbrugstekniske udvikling, der i 200 år gjorde godsets resultater kendt, også internationalt, og forbedrede levevilkårene for bondestanden.

Kancelliråd Michael Gjøe var en varm fortaler for udskiftning og selveje, og oprettede Michael Gjøes Legat *til understøttelse af Gjeddesdals trængende og til velstands fremme blandt godsets beboere*. Midlerne kom dels fra salg af selvejergårde til 50 bønder, dels ved salg af kirkerne i Gjeddesdals fire sogne: Tune, Karlslunde, Reerskov

og Greve. Endelig testamenterede Michael Gjøe værdien af Gjeddesdal (der således blev solgt af boet) til fondet. Det Gjøeske Legat har bl.a. finansieret opførelsen af fire sogneskoler, en landbrugsskole, en husflidsskole, Tune Højskole, orgeler til sognekirkerne og enkepensioner til sognebørnene efter krigene i 1848 og 1863.

Det Gjøeske Legat eksisterer stadig, og Søren Nymann sidder naturligvis i bestyrelsen.

Gjeddesdal Gods blev, under Valentinerfamiliens ejerskab, et mønsterlandbrug, hvor de sidste opdagelser fra udlandet blev indført førend andre store jordbesiddere. Det var således på Gjeddesdal, at man først begyndte at mergle jorderne og indledte et intensivt dræningsprojekt, ligesom man satsede stort på kvægdrift for derigennem at opnå gødningsmængder, nødvendige for en øgning af jordernes bonitet. Landets første, egentlige mejeri blev oprettet på godset i 1829, og det var her man påbegyndte produktion af *Herregårdssmør*, et varemærke der dog senere blev udkonkurreret af *Bondesmør*, det senere *Lurpak*. Vandmejeriet fra omkring 1870 siges at være det første af sin art i Danmark

Efter den 200-årige hovedbygningens brand nytårsnat 1916-17, opførtes på fundamentene den nuværende i nederlandsk renæssance, ved arkitekten P.G.C. Poulsen. Byggeriet stod færdig i 1918, men godsets midler stod ikke mål med udgifterne til det ambitiøse projekt, og i 1927 måtte A.H. Valentiner give op, og solgte for 1 mio. kr. Gjeddesdal Gods til Martin Nymann. I 1956 mageskiftede Martin Nymann Gjeddesdal med Liselund på Falster, der ejedes af hans ældste søn, Steen Nymann. Den nuværende ejer, Søren Nymann, er således tredie generation Nymann på Gjeddesdal, der har et jordtilliggende på 385 ha.

Gjeddesdal og det tilstødende Benzonsdal i Ishøj kommune blev i 1978 underlagt en landskabsfredning.

Godsets ejere:

- 1672: Hovedgården Gjeddesdal oprettes af Holger Vind. Gården bestod af landsbyen Paarups to gårde og Kongseng, ødegården Trustrup, Torslunde mølle, to jorder kaldet Tordrup samt en del af Torslundelille bys jorder. Gården benævnes oprindeligt Pårup, men opkaldes samme år efter Holger Vinds ægtefælle Margrethe Gjedde, hvorefter gården hedder Gjeddes Dal.
- 1676: Gjeddesdal Gods oprettes som adelig sædegård, efter yderligere opkøb af en del bøndergårde i Reerslev, Karlslunde, Tune, Ølseagle, Vindinge og Kildebrønde samt Kastrupgaard.
- 1706: Gehejmeråd Niels Benzon køber godset med 78 tdr. hartkorn, for 21.840 rigsdaler.
- 1714: Peder Benzon bliver indsat som ejer. Denne opkøber yderligere jorder og opretter i 1730 Benzonsdal som selvstændig hovedgård med 54 tdr. hartkorn.
- 1735: Konferensråd Laurits Benzon tilskødes Benzonsdal og Gjeddesdal (118 tdr. htk.) for 74.847 rdlr.
- - Det er Peder og Laurits Benzon, der bygger det første Gjeddesdal, hvoraf kun pavillonerne (den gamle smedie) ved skoven idag er tilbage.
- 1761: Borgmester i København, Hermann Lengerken von Kløcker, køber Gjeddesdal gods, omfattende hovedgårdens 65 tdr. htk., Greve, Tune, Kildebrønde og Karlslunde kirker, Jonstrup skov og 478 tdr. htk. bøndergods, for 71.000 rdlr.
- 1774: Kammerråd Michael Gjøe køber for 68.000 rdlr. godset, indfører udskiftning og selveje, og opretter det "Gjøe'ske Legat", til fordel for godsets beboere. Blandt andet Tune Landbrugsskole oprettes for disse midler.
- 1797: Benzondals ejer, Jens Laurits Barfred, køber Gjeddesdal for 160.000 rdlr. Han udskiller i 1819 Gjeddesdals nordlige jorder som gården Barfredshøj², og genopbygger avlsgården efter lynnedslag i 1808.

² Barfredshøj er opført i 1847 af G.F. Hetsch.

- 1822: J.L. Barfred sælger Gjeddesdal fra, til Heinrich Christian Valentiner, for 92.000 rdlr. Valentiner indleder en æra, med landbrugstekniske reformer, der bl.a. bestod i udstrakt kvægdrift, for at tilvejebringe store gødningsmængder, mergling af jorderne og landets første mejeri.
- 1831: Efter faderens død overtager Adolph Valentiner ejendommen for 131.000 rdlr. Han fortsætter nyskabelserne i landbruget med afvanding, stensluser og faste markveje. Det var den første gård i Danmark, der blev drænet, med en produktionsforøgelse på 25 % til følge. Mælkeudbyttet steg med 50 % fra 1854 - 66.
- 1868: Heinrich Nicolai Valentiner overtager godset. Nu bliver Danmarks første vandmejeri opført, ved hjælp af artesiske borer. Dette projekt nåede verdenspressen og dannede forbillede for lignede byggerier andre steder i verden.
- 1902: Hofjægermester Adolph Hermann Valentiner overtager godsets 68 1/4 tdr. htk.+ 650 tdr. land, Greve, Tune og Karlslunde kirker med 695 1/2 tdr. htk. Efter branden i 1916 genopfører han hovedbygningen på de bevarede fundamenter. Byggeriet står færdigt i 1918.
- 1927: A.H. Valentiner sælger Gjeddesdal til Martin Nymann.
- 1956: Steen Nymann overtager godset ved at mageskifte Liselund på Falster med sin far.
- 1983: Søren Nymann overtager 80 % af godset. I 2002 bliver han ejer af hele godset.

Dagligstuens kamin

Poul Gerhardt Christian Poulsen (1883 - 1918):

Arkitekten Gerhardt Poulsen, der havde en baggrund som tømrer, tog i 1908 afgang fra Kunstakademiet, hvorefter han rejste til Grækenland, for at foretage opmålinger af klassisk arkitektur for l'Ecole Francaise d'Athènes. Frem til 1911 var han en højt respekteret medarbejder ved udgravningerne i Athen og på Delos og beretningerne om disse. I 1916 modtog han Akademiets lille guldmedalje for et forslag til en børs for en nordisk hovedstad, og indtil han i 1917 nedsatte sig som selvstændig arkitekt i sin fødeby Odense, havde han bl.a. tegnet mineralvandsfabrikken Odense Bryggeri, tre broer i samarbejde med Vilh. Petersen og Hjalmar Kjær (Kastaniebro og Klarebro i Odense, Tietgensbro i København), deltaget i konkurrencen om Christiansborg, som medarbejder

hos Mogens Clemmensen og været lærer på Kunstakademiets Arkitektskole. Frem til sindød var han endvidere medlem af Akademisk Arkitektforenings bestyrelse.

Som selvstændig spændte han vidt; møbler, om- og tilbygninger, flere villaer i Odense, fabrikker, en skoletilbygning (Østre Kommuneskole i Danmarksgade, Odense), Middelfart Alderdomshjem og Gjeddesdals hovedbygning³.

I 1918 rantes han af den spanske syge og døde, fulgt af hans græske hustru året efter.

Hovedindgangen

Terassen ud for havestuen

Jacob Madsen (1887 – 1965):

Med en baggrund som bygningsmaler blev Jacob Madsen uddannet kunstmaler på Kunstakademiet i årene 1913 – 20.

Han har især beskæftiget sig med landskabsmaleriet, hvor han fastholdt den naturalistiske tradition fra århundredskiftet, krydret med modernistiske træk. Han vægtede den koloristiske side af maleriet højt.

Udover at være repræsenteret på Charlottenlunds Forårsudstilling i årene 1918, 1921 – 36, 1938 – 48, 1952 – 61 og 1963 – 65, Efterårsudstillingen i årene 1922 og 1938 og Kunstnernes Efterårsudstilling i 1918 og 1921, havde han flere separatudstillinger, bl.a. på Vejle Museum i 1944 og Skive Museum i 1944 og 45.

Weilbach nævner følgende værker: Landskab (1918, Museet på Sønderborg Slot), Venus ved Adonis' Lig (1922), Kampestensgård, efterårs morgen (1929), Uldrups Bakker, Jylland (1931), Eftermiddag, Hornsherred (1933),

³ Både i *J.P. Trap* og *Danske Slotte* anføres det, at Alex Poulsen var arkitekt ved Gjeddesdals genopførelse i 1918. Denne er imidlertid født i 1910, og i øvrigt kendt for efterkrigstidens funktionelle, sociale boligbyggeri i beton, samt for hans byggeri af fængsler, politi- og retsbygninger.

Portræt, lampelys (1935), Landevej ved Viuf Mølle (1943, Vejle Kunstmuseum).
Det meget omfattende arbejde han udførte på Gjeddesdal er således ikke nævnt.

Hallen, med den smukke trappe og udsnit af de omfattende dekorationer, udført af kunstneren Jacob Madsen omkring 1930

Vedligeholdelsesstand:

Godsets hovedbygning er i meget fin vedligeholdelsesmæssig stand. Dog er der rent konstruktive problemer i kældrene med opstigende grundfugt, ligesom den store, opmurede terrasse mod haven giver problemer med indtrængende fugt.

På 1. sal har man desværre konstateret tærede vvs-installationer under terrazzogulvet i det ellers velbevarede badeværelse. Vådruummets placering over havestuen har resulteret i en større vandskade, synlig på det pudsede loft, og revnedannelser i stukken. Indretning af nyt badeværelse må forventes nødvendigt snarest.

Store dele af inventaret, herunder hallens og spisestuens møbler, samt lyskilder er bevaret fra bygningens opførelse. Køkkenelementerne i grovkøkkenet kan meget vel være samtidige, og dørgreb og sanitet er også bevaret i det store og hele.

Også driftsbygningerne bliver løbende vedligeholdt, under rimelig hensyntagen til autenticiteten, i forlængelse heraf påtænker man en nedrivning/genopbygning af den imponerende hejselade, begrundet i omfattende rådskader i tømmerkonstruktionerne og beklædning.

Andet:

Det samlede bygningskompleks fremtræder uensartet, med ikke samtidige bygninger. Dog bør hejseladen fra 1901 fremhæves for sin markante fremtoning og tømmerkonstruktion. Ejeren påtænker i nær fremtid en

nedrivning/udskiftning af denne.

En anden usædvanlig bygning på ejendommen er det såkaldte "vandmejeri", der er opført af Nicolai Valentiner, efter at denne overtog godset i 1868, og som skulle være danmarks første, og dermed også ældste af slagsen (se "historie"). Den bliver i dag anvendt til opmagasinering af skrammel, og der er angiveligt ikke rester af mejeriets oprindelige udstyr i bygningen, der dog ikke har været tilgængelig for besigtigelse.

Ejeren modsætter sig, at nogen af driftsbygningerne omfattes af en eventuel fredning, herunder også hejseladen og mejeriet.

Danmarks ældst bevarede vandmejeri, opført af Heinrich Nicolai Valentiner, efter at han overtog driften i 1864

Hejseladen, ligeledes opført af H.N. Valentiner, formentlig omkring år 1901

Planforhold: Landskabsfredning 14. januar, 1977, endeligt stadfæstet ved overfredningsnævnet året efter, d. 20. nov. 1978. Fredningen omfatter også den tilliggende Benzonsdal, beliggende i Ishøj Kommune.

Identifikation:

Amt: Roskilde Amt

Kommune: Greve Kommune

Adresse: Gjeddesdalsvej 76, 2670 Greve.

Matr. nr.: 1a

Ejendomsnummer: 102 616

Ejerforhold: Privat, Søren Nymann

Kommuneatlas: Der er ikke udarbejdet kommuneatlas i Greve.

Kilder:

Danske Slotte og Herregårde, 2. udg. 1963.

J. P. TRAP: DANMARK, 5. udg. 1960.

WEILBACH: *Dansk Kunstnerleksikon*, 1994.

Gjeddesdal - *Danmarkshistorie midt i Greve*, H.A. Petersen. Udkommet på forlaget Bogform, Randers i 2005.

Kontaktpersoner:

Søren Nymann, Gjedesdal Godskontor, mail: post@gjeddesdal.dk

Bjarne Petersen, forfatter til bogen *Danmarkshistorie midt i Greve*, og havemand på Gjedesdal, tlf: 56 14 88 38

Greve Museum; Henriette Buus, industrilandbrug, herunder navnlig vandmejeriet, tlf: 43 40 40 36